

З БЛАГОСЛОВЕННЯ БЛАЖЕННІШОГО МИТРОПОЛИТА
КИЇВСЬКОГО І ВСІЄЇ УКРАЇНИ ОНУФРІЯ

*XVII Міжнародна науково-практична конференція
«Духовна та світська освіта: історія взаємин – сучасність – перспективи»
(до 1700-річчя Першого Вселенського Собору в Нікеї, 325 р.)*

**ВІД СИМВОЛУ ВІРИ ДО ІКОНИ:
спадщина Нікейського Собору у сучасному житті Церкви**

«Актуальність ікони й канону:

одна істина — дві мови Церкви»

*Виступ протоієрея Вадима Гаджамана,
магістра богослов'я,
ректора Кам'янець-Подільського іконописного
духовного училища імені святого
апостола і євангеліста Луки*

Організатор:
Київська духовна академія і семінарія
Української Православної Церкви

21 жовтня 2025 року, м. Київ

*Всечесні отці, шановні викладачі й колеги,
дорогі брати і сестри, учасники нашої конференції!*

Кожної Літургії ми промовляємо: «*воплотився... і став Людиною*». А весь простір храму — від початку до кінця Богослужіння — говорить до нас через зір: купол із Вседержителем, лик Богородиці, чини іконостаса. Одна істина звучить двома мовами Церкви — словом і образом. У рік 1700-ліття Нікеї це чути особливо виразно: Собор дав слову Церкви камертон — «Єдиносущний»¹, — а ікона дала цьому слову видимий образ.

Нікейський Собор 325 року затвердив для нас серцевину віри: Христос Син Божий — істинний Бог, Єдиносущний Отцю, і водночас справжня Людина. Якщо невидимий Бог став видимим у Христі, тоді ми, як Церква, маємо право та обов'язок сповідувати цю істину також у зображенні. Через кілька століть VII Вселенський Собор, у тому ж місті Нікеї, виразно й остаточно захистив цю практику, вказавши, що ікона — це не декоративна «ілюстрація», а догмат у фарбах, «Євангеліє для очей». Від Нікеї 325 року до Нікеї 787 року — це один безперервний нерв передання: *Боговтілення стало джерелом і мови ікон*.

Дозвольте сказати просто — без ускладнених термінів. Ми *вшановуємо*² ікону, а *поклоняємося*³ — лише Богові; честь, яку віддаємо образу, переходить до Первообразу. Це коротке розрізнення знімає всі підозри щодо ідолопоклонства і водночас оберігає наш головний скарб: віру в те, що Бог справді став Людиною, Яку можна бачити, торкатися, зображати.

І тому ікона — це видима форма тієї ж істини, яку ми сповідуємо Символом віри. Вона — не просто «предмет благочестя», відірваний від богослужіння, а учасниця священної дії: мовчазний співучасник проповіді, «співрозмовник» Писання, співу і славослів'я.

¹ ὁμοούσιος

² προσκύνησις

³ λατρεία

Коли, допустимо, дитина дивиться на ікону Благовіщення і чує тропар цього свята, її серце вчиться богослов'ю без підручника. Коли доросла людина стоїть перед образом Розп'яття, вона входить у діалог не лише з живописом, а з подією спасіння. Ікона — це вікно у Царство, але водночас — дзеркало, у якому ми перевіряємо вірність власної віри.

Перейдімо ще на крок ближче — до самої «граматики» образу. Ми інколи називаємо канон «обмеженням». Насправді канон це граматики світла — правило, яке зберігає істину у видимій формі. Щоб ця граматики діяла і ми не помилялися, маємо простий компас із трьох питань перед будь-якою іконою чи розписом.

Перше: чи Христос у центрі? Тобто чи композиція і сенс ведуть до Христа та Його Євангелія. **Друге:** чи є збереженою ієрархія святості? — масштаб, місце, написи, жести — чи відповідають вони сану і смислу. **Третє:** чи це допоможе молитись? — бо важливо, щоб було не просто красиво, але щоб вело до молитви й Таїнств. І якщо на ці три питання відповідь «так», то храм залишається школою Богопізнання і Богоспівкування, а не галереєю картин.

А тепер подивімося, як говорить сам простір храму. Купол із Христом-Пантократором — не данина минулому, а щоденне нагадування: у центрі нашого всесвіту — не людина, а Господь історії. Ікона Богородиці над вівтарем — не лише ніжність, а сповідання Боготілення і материнства Церкви; в іконостасі ми бачимо не «перегородку», а межу споглядання, яка підводить до невидимої реальності Царства. Коли слово, спів і зображення звучать разом, народжується цілісна мова Літургії.

Дозвольте короткий контраст. Якщо ми тримаємося канону як граматики істини, храм звучить як хор: у кожного свій тембр, але камертон один. Якщо ж канон ігнорують, ікона ризикує стати красивою картинкою або ілюстрацією: натуралізм знімає таємницю, психологізм розмиває догмат, випадкові сюжети розсіюють увагу. Тоді люди дивляться — і не бачать, слухають — і не чують. І втрачаємо не просто естетику; втрачаємо проповідь.

Тепер — про практику, якою ми можемо поділитися між нашими школами, парафіями та духовними навчальними закладами. Дві речі працюють майже всюди.

Перша — міні-катехеза перед святом. П'ять хвилин. Показати ікону свята, назвати дві деталі (жест, напис, колір), зв'язати їх із тропарем. Одна проста «домашня» молитва на тиждень, узята з іконографії свята (*напр.: «Господи, зміцни мою віру, як апостолів на Фаворі»*). Так ми вчимося бачити, що чуємо, і молитися уважніше. Така практика допомагає і дітям, і дорослим поєднати зір, слух і молитву.

Друга — коротка братня рецензія ескізів до розпису чи іконостаса до початку робіт. Настоятель, іконописець, викладач воскресної школи, або літургії (1-2 години). Той самий компас: Христоцентричність, ієрархія, написи, колорит, літургійна функція. Це просте «братнє рецензування» економить роки виправлень і зберігає головне: вірність догмату у видимому.

Ще один важливий вимір — ОСВІТА. У наших православних іконописних школах і майстернях ми намагаємося формувати не просто «руку», а свідомість богослова в кольорі. Студент/учень вчиться мислити як служитель: не лише «як технічно написати лик», а «чому саме тут, чому такий символ, чому такий напис». І в цьому важлива співпраця: настоятель, іконописець, богослов — не конкуренти, а співтворці однієї проповіді.

Я свідомо говорю не про один-єдиний заклад, а про ширший досвід нашої Церкви: там, де ми слухаємо одне одного, там відроджується єдність форми і змісту.

І ще — кілька слів про тон. Мені важливо сьогодні сказати це з пошаною до кожного в цій залі. Ми не претендуємо на новизну заради новизни і не спонукаємо до одноманітності. Наше прагнення просте: зберігати правдивість догмату в кожному образі й пастирську користь для молільника. Адже канон — це не рамка, що душить, а камертон, який налаштовує. Він залишає простір для шкіл, стилів і традицій — але охороняє головне: Христос у центрі, Церква довкола, Євхаристія в серці церковного життя.

Чи актуальна ікона в ХХІ столітті? Можливо, як ніколи. Людина сьогодні перевантажена зображеннями; і саме тому вона потребує правдивого образу, здатного не розважити, а очистити погляд. Дотримання канону стає терапією для зору і серця; коротка катехеза — терапією для слуху; братня рецензія проєктів — терапією для нашої спільної відповідальності. Через ікону ми не тікаємо від світу — ми вводимо світ у простір спасіння.

І на завершення.

Ми маємо скарб Нікеї — слово віри. Маємо скарб Сьомого Собору — образ віри. Наше завдання — щоб вони звучали в унісон. Нехай кожен наш храм буде вікном у Царство, а кожна ікона — дорогою до Христа. Нехай слово Нікеї світитися в кожній нашій іконі, а кожна ікона невідворотно веде нас до Чаші Христової.

Дякую усім за увагу.

Кам'янець-Подільське
ІКОНОПИСНЕ ДУХОВНЕ УЧИЛИЩЕ
ІМЕНІ СВЯТОГО АПОСТОЛА І ЄВАНГЕЛІСТА ЛУКИ
вул. Соборна 2, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., Україна, 32302
ikonnyk.com +38 (098) 717 32 33 ikonnyk@ukr.net